

מבט על, גיליון 641, 10 בדצמבר 2014

## רצועת עזה – מה יכולה ישראל לעשות כדי לדחות ואולי אף למנוע את הסבב האלים הבא?

קובי מיכאל ואודי דקל

חלפו למעלה משלושה חודשים מאז סיום מבצע 'צוק אתן' ולמעלה מחודש מאז שהתכנסו בקהיר המדינות התורמות והתחייבו להזרים 5.4 מיליארד דולר לשיקומה של רצועת עזה. ואולם, חסרי הבית ברצועה עדיין ללא קורת גג, מזג האוויר החורפי מחריף את המצוקה ותהליך השיקום האמיתי טרם החל. יתר על כן, מצרים הקשיחה את מדיניותה בנוגע למעבר רפיח, שנותר סגור רוב הזמן, והרחיבה את רצועת הביטחון בצמוד לגדר הגבול בין חצי-האי סיני לרצועה לשם איתור מנהרות הברחה והריסתן. סירובו של יושב ראש הרשות הפלסטינית, מחמוד עבאס, להעביר את כספי המשכורות והתקציבים הנדרשים לתפקוד משרדי חמאס ברצועת עזה אך מחריף את מצוקת חמאס ואת מצבם של תושבי הרצועה.

מקור התקווה היחיד, הוא שיתוף הפעולה בין ישראל לבין נציג האו"ם, רוברט סרי, והסכמות לגבי הכנסה מבוקרת של חומרי בניין וציוד הנדסי כבד לבנייה מחדש של אלפי יחידות דיור. ההסכמות, ששיקפו שינוי בעמדת ישראל והרשות הפלסטינית לגבי הכנסת חומרי בנייה לרצועה, גובשו עקב ההחמרה במציאות ההומניטרית ואיומי חמאס והארגונים האחרים הפעילים באזור לחולל הסלמה ביטחונית, אם לא ייראו סימנים לתחילתו של תהליך שיקום. במתכונת הסכמות אלו אין די כדי לשכך את התסכול המתפתח ברצועה.

המשא ומתן העקיף בין ישראל לחמאס, שהוחלט לקיימו בסיום מבצע 'צוק איתן', כדי לנסח הבנות להפסקת אש לטווח ארוך, ואשר היה אמור להתחדש במצרים, נדחה למועד בלתי ידוע, בשל אירועי הטרור בצפון סיני, שגררו דחייה מצרית, וכן בשל קשיי תיאום עם הרשות. לחמאס אינטרס בחידוש המשא ומתן, כדי לענות על צרכים חיוניים, כמו הרחבת אזורי הדיג והשטחים החקלאים, הגולשים לתחומי הפרימטר הביטחוני, וכן כדי לשפר את היחסים עם השלטונות המצריים ולהפגין הצלחות אל מול אוכלוסיית עזה.

על רקע זה ניתן להמשיך את רצועת עזה לסיר לחץ מבעבע, שעלול להתרגם לאלימות כנגד ישראל – מה שיוביל לסבב נוסף של עימות בין הצדדים. זאת ועוד, המתח בין פתח לחמאס וחשש, כי הסכם הפיוס בין הארגונים יקרוס, מגבירים את המוטיבציה של חמאס לקעקע את שלטון הרשות בגדה המערבית ולהעצים את ההתססה בירושלים, בתקווה לערער את היציבות בעיר עצמה ולגרום לגלישת האלימות לשטח הגדה.

האינטרס הישראלי הוא להרחיק ככל שניתן את הסבב האלים הבא ולהגביר את ההיתכנות לשיקום הרצועה ולשיפור דרמטי של תנאי החיים והביטחון האנושי של תושביה, בדיעה כי ככל שתגבר המצוקה ברצועה, וככל שחמאס, הריבון בשטח, יתקשה לשפר את מציאות החיים באזור, כן יגבר הסיכוי להתלקחות אלימה, שתוצאותיה כנראה לא תהיינה שונות באופן מהותי מתוצאות הסבב האחרון. בין היתר, בתנאים אלה עלול חמאס לאפשר לפעילי הזרוע הצבאית של הארגון, וכן לגורמים סוררים נוספים, לבצע פיגועים נגד ישראל ובאופן בלתי נמנע להגדיל כך את פוטנציאל ההידרדרות ללחימה.

### במציאות זו, בפני ישראל ניצבות שלוש חלופות פעולה עיקריות:

1. הרחבת מתכונת הפעילות הקיימת: ניתן להעביר, בסיועו של נציג האו"ם ובאופן מבוקר ומדוד, יותר חומרי בנייה ושאר סחורות ומצרכים, הנדרשים לקיום בסיסי ולשיקום הדרגתי של בתי מגורים. אך מאחר ולא יהיה די בכך כדי לספק את צרכיה של הרצועה, תידרש ישראל למצוא דרך לתאם מול חמאס את הרחבתם של אזורי הדיג, להגיע להסכמות ברורות בנוגע לכניסת פלסטינים לפרימטר הביטחוני ולסייע בשיקום תשתיות (כמו חשמל, מים וביוב) ברצועה. עם זאת, מתכונת פעולה זו לא תוכל אלא לדחות את הקץ משום שאין בה מספיק גורמים מייצבים ומענה משמעותי דיו לבעיות היסוד של הרצועה. על כן סביר להניח שההתפרצות האלימה בוא תבוא.
2. שילוב הרשות הפלסטינית בנעשה ברצועה, בתאום עם מצרים, המדינות הערביות הפרגמטיות והקהילה הבינלאומית: חלופה זו אמורה להכשיר את התנאים להרחבת אחריותה של הרשות ברצועה ולהובלתה את תהליך השיקום הרחב בתמיכת מדינות ערב והקהילה הבינלאומית, וכך להניח את התשתית לסוג של מבחן יכולת עבודה. כדי שאופציה זו תהא ישימה, ישראל תידרש ליזום תכנית מדינית או להיענות בחיוב ליוזמות

לחידוש התהליך המדיני, ובמקביל להרחיב את סמכויות הרשות בגדה, בדרך לכינונה של מדינה פלסטינית עצמאית.

3. מימוש רעיון ההתנתקות המלאה מרצועת עזה: יוזמה ישראלית לתהליך שיובל על ידי המערכת הבינלאומית ויתנהל בתמיכת מדינות ערב, אשר תכליתו היא פתיחת הרצועה לעולם והפחתת התלות של הרצועה בישראל עד הפסקתה המוחלטת בכול הנוגע לאספקת סחורות וציוד. במסגרת זו יידרש להקים נמל ימי סמוך לחוף עזה, עם מענה לדרישות הביטחון של ישראל. רכיב חיוני של חלופה זו הוא תיאום הדוק עם מצרים, כדי למנוע הערכה שגויה מצדה, כי ישראל פועלת לדחוף את הרצועה לעברה. אפשר שכישלון לממש חלופה זו יוביל לחלופה של העברת הרצועה למשטר נאמנות בינלאומי.

### **על הבחירה בין החלופות להביא בחשבון את האילוצים והשיקולים הבאים:**

1. הסבירות למימושו של הסכם הפיוס בין פתח לחמאס ולאפשרות שילובה של ממשלת אחדות פלסטינית בשיקום הרצועה ובניהולה קלושה עד לא קיימת. חמאס יוותר הגורם השלטוני והצבאי המשמעותי היחיד ברצועה, והמצוקה הכלכלית והאנושית באזור תימשך אף היא.
2. לרשות ולעומד בראשה אין כוונה, רצון ויכולת לחזור ולשלט ברצועה, תוך נטילתן של מושכות השלטון מחמאס. ידה של הרשות תהיה על התחתונה אם תנסה לפתוח בעימות אלים נגד חמאס, אלא אם תזכה לסיוע צבאי משמעותי מצד ישראל ו/או מצרים.
3. רצועת עזה אינה מעניינת באמת את מדינות ערב, לפחות לא את השחקנים המשמעותיים בעולם הערבי.
4. שילוב העולם הערבי והקהילה הבינלאומית בשיקום ובניהול הרצועה יצמצם את מרחב הלגיטימציה של ישראל לפעולה צבאית בתגובה להתקפות מרצועת עזה – גם אם פעולה זו תתבצע מתוקף הזכות להגנה עצמית.
5. הקהילה הבינלאומית אינה מעוניינת באחריות לרצועה, שמשמעותה תהיה, בין היתר, עימות אלים – בראש ובראשונה עם חמאס, הצפוי להתנגד לויתור על מעמדו בעזה.

### **המלצות**

שלוש החלופות אינן אופטימליות מבחינת ישראל, שכן הן אינן מבטיחות רגיעה ביטחונית ממושכת. בנוסף, ההיתכנות של חלופות 2 ו-3 נמוכה ביותר, משום שהן תלויות בהתגייסות מצרים, העולם הערבי והקהילה הבינלאומית – שמשמעותה תהיה גם פחות בהשפעה הישראלית על התהליך והמתרחש ברצועה. עם זאת, היתרון של שתי חלופות אלה הוא, שהן כוללות יוזמה מדינית, העשויה לחלץ את ישראל מבידוד בינלאומי ולאפשר את שבירת הקיפאון המדיני.

סבירות יישומה של החלופה הראשונה תגדל אם ישראל תקבל את המשך שליטת חמאס ברצועה ותפעל להאצת השיקום באזור בתיווך האו"ם ותוך הכרה בתפקידו המרכזי של חמאס בתהליך. לצד אלו, תצטרך ישראל לתאם עמדות עם המצרים מכיוון שחיזוק מעמד החמאס ברצועת עזה אינו עולה בקנה אחד עם האינטרס המצרי בעת הזו. ואולם, ככל שהתהליך יתקדם, כך יתבסס מעמדו של חמאס כריבון ברצועה, יקטן הסיכוי לחזרת הרשות לאזור, מעמדו של חמאס בזירה הפלסטינית כולה יתחזק ותגבר השפעתו גם בגדה המערבית.

החלופה השנייה תתממש רק במסגרת רחבה, שתכלול את חידוש התהליך המדיני ומתן תמורות ראויות לרשות בגדה. המתכונת המועדפת, היא של תהליך מבוקר ואחראי של בניית מדינה פלסטינית – מערכות שלטוניות ותשתיות – בסיוע ישיר של מצרים ובגיבוי מצד העולם הערבי הפרגמטי והקהילה הבינלאומית, כתוצאה ממשא ומתן ועל בסיס הסכמות והוכחת יכולת הרשות לתפקד באפקטיביות. ואולם, בחלופה זו גלומה סכנה של עימות אלים בין חמאס לרשות, שיגלוש לישראל.

הסיכוי לממש את החלופה השלישית יגבר אם מצרים תיטול אחריות בשם העולם הערבי, הקהילה הבינלאומית והרשות, ותוביל את תהליך פתיחתה של הרצועה למערב, או לחלופין, אם ייכון ברצועה משטר נאמנות בינלאומי. סיכויי ההיתכנות ולהצלחתה נראית נמוכה בשל הצורך בהתגייסות אמת של מדינות ערב והקהילה הבינלאומית.

לפיכך, החלופה של סיוע לשיקום עזה נמצאת כהולמת ביותר את האינטרס הישראלי, לפחות בשלב זה, לאור הערכת ההנהגה הישראלית בדבר היעדר תוחלת למשא ומתן שיוביל להסדר עם הרשות הפלסטינית בהנהגת עבאס, ולבטח בחצי השנה הקרובה, שבמהלכה יימשך הקיפאון המדיני על רקע הבחירות בישראל. **עם זאת, בחלופה זו מתקיים מתח בין הצורך לרסן את חמאס לבין הסיוע הישראלי לשיקום הרצועה, שיוביל לחיזוק שלטון החמאס ברצועה ולשיקום הלגיטימציה שלו. בנוסף, תוצאה זו אינה עולה בקנה אחד עם האינטרס המצרי ויש בה כדי להחליש את הרשות הפלסטינית.**